

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam

Voorts ben ik van mening dat Carthago verwoest moet worden

Terracotta Vrouwenmasker, eind 6e eeuw v.C. Musée National de Bardo, Tunis.

De uitspraak wordt toegeschreven aan de Romeinse senator Cato Maior (234-149 v. Chr.) die iedere redevoering, onverschillig waarover, met deze zin zou hebben afgesloten. Het is echter zeer de vraag of de uitspraak authentiek is. Zeker is dat de stad in 146 v.Chr. na drie oorlogen door de Romeinen verwoest werd. Ruim een eeuw later bouwde keizer Augustus Carthago weer op maar in 439 na Chr. werd het ingenomen door de Vandalen en vanaf de zevende eeuw na Chr. raakte Carthago langzaam in de vergetelheid. De Hollandse ontdekkingsreiziger Jean Emile Humkers (1771-1817) herontdekte de ruïnes in 1817.

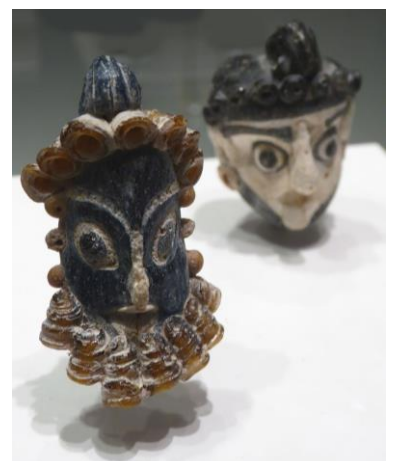
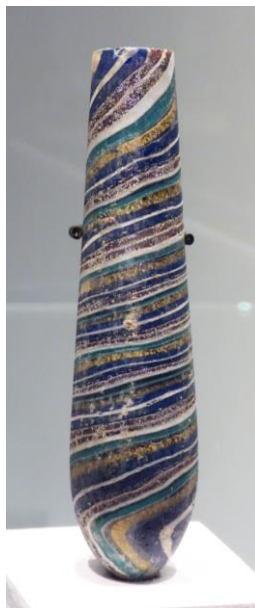
Van 27 november tot 10 mei was in het Leidse RMO een unieke tentoonstelling te bezoeken over deze legendarische stad. Projectleider Tanja van der Zon speelde het klaar om meer dan driehonderd topstukken bijeen te brengen, zowel vanuit het Nationale Museum van Carthago als van het Louvre en het British Museum. Daar waren unieke glasobjecten bij, waaronder een aantal Fenicische Gezichtskralen. We zijn zeer erkentelijk voor het feit dat ze ons haar artikel daarover toezond voor publicatie in dit blad.

Carthago zou gesticht zijn in de negende eeuw voor Christus door de Tyrijnse koningsdochter Elissa, die de Grieken kenden als Dido. Vergilius beschreef in het jaar 19 voor Christus in de *Aeneïs* de tragische liefdesgeschiedenis tussen haar en de Trojaanse held Aeneas.

Henry Purcell's kameropera uit 1688 met aan het eind Dido's klaaglied 'When I'm laid in earth' ontroert ook de moderne luisteraar nog steeds.

Wie krijgshaftiger geschiedenissen de voorkeur geeft kan terecht bij de verhalen over de veldtochten van Hannibal die tijdens de tweede Punische oorlog (218-201 v.Chr.) met olifanten de Alpen overtrok. Carthago is omgeven door mytische verhalen en kan daarin met Troje vergeleken worden. Dat geldt ook voor de locaties. Ik bereikte Carthago na een lange rit in een 'taxi louage', één van die oude Renaults met gaten in de bodemplaat als een soort natuurlijke air conditioning. Ze vertrekken als er naar oordeel van de

bestuurder genoeg mensen aan boord zijn. Voor wie op zoek is naar schilderachtige antieke monumenten zijn er interessantere plekken te vinden in Tunesië. Staande op de heuvel met hier en daar wat brokstukken in het rond was er slechts de lege wind. Daarom was het zo bijzonder in Leiden de unieke glazen voorwerpen alsmede de prachtige Punische beeldhouwwerken te zien, stuk voor stuk topstukken, omlijst met heldere teksten, met tekeningen en schilderijen, gerelateerd aan de mytische verhalen rond deze stad. (JS)

Van rechts naar links: Oinochoë, 3e eeuw v.Chr. Coll. Musée National de Carthage; Oinochoë 6e-5e eeuw, Musée National de Bardo; Amfoor, 6e-5e eeuw v.Chr. Coll. Musée National de Bardo; Alabastron, 3e-2e eeuw v.C. Coll. RMO Leiden. Dit parfumllesje is opgebouwd uit dunne glasrietjes waartussen lange rietjes van bladgoud zijn geplaatst die gelamineerd zijn tussen laagjes kleurloos glas. Hiernaast rechts: Twee Fenicische gezichtskralen.

fenicische gezichtskralen

Tanja van der Zon

**Projectleider presentaties
Rijksmuseum van
Oudheden, Leiden**

Hangertjes in de vorm van gezichtjes zijn door de Feniciërs vanaf de zevende eeuw voor Christus over het hele Middellandse Zeegebied verspreid. Er zijn zowel mannen- als vrouwengezichtjes gemaakt. In Carthago waren vanaf de derde eeuw voor Christus vooral bebaarde mannenkoppen favoriet, terwijl in het Oosten toen vrouwenhoofden gemaakt werden. Mogelijk stellen zij goden voor, die van plaats tot plaats in populariteit konden verschillen. De veelgebruikte benaming ‘gezichtskraal’ of ook wel ‘maskerkraal’ is overigens fout, want de meeste kralen hadden een oogje op het hoofd, waardoor ze geschikt waren om als hanger aan een ketting bevestigd te worden.

Hoe oud zijn ze?

In de oudheid dachten de Grieken en Romeinen dat de uitvinding van het glas door de Feniciërs gedaan was. Dat was niet zo’n gekke gedachte omdat de uitvinding van het glas in het uiterste oosten van het Middellandse zeegebied ligt. Rond 1500 voor Christus werd in Syrië het vroegste glas gemaakt. Nog eerder, misschien al in 4000 voor Christus was men in Egypte in staat glas te maken in de vorm van glazuur. Van Feniciërs is in deze periode nog geheel geen sprake. De allereerste glazen gezichtskralen zijn waarschijnlijk in Egypte gemaakt en dateren uit de 7e eeuw voor Christus. Niet lang daarna, nog in dezelfde eeuw, komen Feniciërs op de noord-Syrische kust en op Cyprus duidelijk in beeld als handelaren en producenten van dergelijke kralen.

Mogelijke bewijzen voor de productie van dergelijke kralen in Carthago zijn pas in de 4e eeuw aan te wijzen. Opgegraven glasovens dateren in die periode en sommige typen kralen zijn hoofdzakelijk in Carthago gevonden, wat duidt op lokale vervaardiging. De kralen zijn dateerbaar tot 146 v.Chr., als Carthago aan het eind van de derde Punische Oorlog wordt verwoest.

Hoe zijn de kralen gemaakt?

De vroegste groep gezichtskralen is gemaakt met gebruik van de zogenoemde ‘zandkerntechniek’, waarbij de gezichtjes met minuscule draadjes en stukjes glas zijn opgebouwd rond een staafje. Later drukte men ze in een mal of werden ze gegoten. Soms zijn kralen in een dubbele mal gevormd. De details zijn altijd apart aangebracht, waardoor het glas tijdens het proces stroperig moest blijven. Het aanbrengen van de haarkrullen, ogen, wenkbrauwen, neuzen en de mond vergde een grote vaardigheid van de maker en een vaste hand.

Kleuren

De kopjes bestaan altijd uit twee of meer kleuren. De basiskleur van de hangers is zwart, donkerblauw of turquoise en het gezicht is verder vaak geel en wit. De kleurstoffen zijn vrijwel altijd aan metalen ontleend: wit van tinoxide, geel van ijzeroxide, bruin, zwart en violet van mangaan, groen van koper en blauw van koper of kobalt.

Waarde

Glas was in de oudheid een kostbaar materiaal, dat in waarde niet veel onderdeed voor edelmetalen. Glaskralen vormden vaak de centrale hanger aan een ketting die was samengesteld uit gouden, zilveren en glazen kralen. Dergelijke antieke rijgingen zijn uiterst zeldzaam, omdat kralen los eenvoudiger en vaak tegen een betere prijs verhandelbaar waren.

In graven zijn relatief weinig gezichtskralen gevonden, wat aangeeft dat zij mogelijk slechts door de elite konden worden aangeschaft. In de grafvelden die in de 19e en 20e eeuw zijn opgegraven, waarin ongeveer 3000 graven zijn onderzocht, zijn zo'n 200 kralen gevonden. In zijn geheel zijn er nu rond 1000 bekend.

Haardracht

Bij het modelleren van de gezichtjes hebben de producenten van de kralen ook aandacht geschonken aan de haardracht van zijn model. Zo hebben veel kralen baardjes aan een stuk, maar

is er ook een kraal bekend met een baardje met twee punten. Ook gedraaide baardkrullen en een enkele snor komen voor. Rond 350 voor Christus worden in ateliers in Carthago kralen gemaakt waarvan de krullen op het voorhoofd apart worden aangezet, soms voorzien van grote lokken of een soort voorloper van de hanenkam. Ook worden hoofden wel bedekt door een tulband, gemaakt van een donkerblauwe glasdraad waarin dunner glasdraden van verschillende kleuren zijn gewikkeld.

Waarvoor dienden ze?

Eerder werd geschreven dat de gezichtskralen, mede op grond van hun grote ogen, als kwaad afwerende amuletten werden gebruikt. Ook hun religieuze functie is gemeld, waarbij de kralen refereren aan bepaalde goden. Het is niet duidelijk welke functies deze kralen bij de verschillende volken rondom de Middellandse zee hebben gehad. Bij de Etrusken bijvoorbeeld werden de meeste kralen in graven prominent naast het hoofd gevonden, en niet als hanger aan een ketting. Los van hun functie en gebruik zijn deze intrigerende kopjes ook prachtig om te zien. Er was een aantal exemplaren uit Carthago te bewonderen in de tentoonstelling die van 27 november 2014 tot 10 mei 2015 in het RMO te Leiden te zien was.

SUMMARY.

From November 27th until the 10th of May, the National Museum of Antiquities (Rijksmuseum van Oudheden) in the city of Leiden, had organized an exhibition about the history of Carthage. Project manager Tanja van der Zon managed to assemble more than three hundred unique artefacts, primarily from the National Museum of Carthage but also from the British Museum and the Musée du Louvre, among which are a number of unique glass objects.

It is presumed that Carthage was founded in the 9th century B.C. by Princess Elissa, daughter of the Phoenician king of Tyre who, in order to escape from her murderous brother, fled that city by ship together with her followers and her riches. She is better known under her Greek name Dido and has been made immortal by the story of her unhappy love affair, described in the year 19 BC by Vergil in his '*Aeneïs*'. In 1688, Henry Purcell wrote a short opera on the subject and Dido's lament '*When I'm laid in earth*' is still frequently recorded and able to move listeners even today. Carthage, in 146 BC destroyed by the Romans, was rebuilt by the Emperor Augustus, in 439 AD conquered by the Vandals and gradually sank into oblivion. It was rediscovered in 1817 by the Dutch Jean Emile Humkers (1771-1839).

The exhibition in Leiden offered a rare opportunity to stand eye to eye with a beautiful collection of Punic sculptures together with an even more exceptional series of Phoenician face-shaped glass beads or amulets. In the above article, which Tanja van der Zon contributed to this magazine, she comments on different aspects, such as age, colours and the purpose of their production. Their tradition probably goes back to Egyptian glass makers during the 7th century B.C. but those found in Carthage were made between the 4th century BC and the end of the third Punic War with Rome in 146 B.C. The early specimens were made in sand-core technique: the later ones with the use of molds. Details, such as hair curls, eyes and mouths demanded a great ability and a steady hand of the glass makers. These face-shaped glass beads were very costly and often formed the central piece of a golden or silver chain. Because of the large eyes it is presumed that they might have functioned as a talisman against evil. Relatively few of them have been found. In the 3000 graves that, during the 19th and 20th century, have been excavated only 200 have been discovered. Today, in total, about one thousand specimens are known to us. (JS)